

Not available for publication
before 1 p.m. on 10
December, 2022.

THE NOBEL PEACE PRIZE

Виступ

Лауреата Нобелівської премії миру 2022 р.
Центру громадянських свобод

у виконанні
Олександри Матвійчук

Осло, 10 грудня, 2022.

Авторське право © Фундація Нобеля, Стокгольм, 2022.

Надано загальний дозвіл на публікацію в газетах будь-якою мовою.
Для публікації у періодичних виданнях або книжках, або у цифровій або електронній формі, окрім як у форматі
короткого резюме,
необхіден дозвіл Фундації. В усіх, повних або часткових, публікаціях
необхідно вказувати згадане вище авторське право.

Промова на врученні Нобелівської премії миру. Час взяти відповідальність.

Ваші Величності, Ваші Королівські Високості, шановні члени Норвезького Нобелівського комітету, громадяни України та громадяни світу.

Цього року оголошення Нобелівської премії миру чекала вся Україна. Ми розцінюємо її як визнання зусиль всього українського народу, що сміливо виступив проти спроб зруйнувати мирний розвиток Європи, та як відзначення важливості роботи правозахисників у попередженні військової загрози в усьому світі. Ми пишаємося, що сьогодні вперше українська мова прозвучить на офіційній церемонії.

Ми отримуємо Нобелівську премію миру під час війни, яку розпочала Росія. Ця війна триває вже вісім років 9 місяців та 21 день. Для мільйонів людей стали звичними такі слова як обстріли, катування, депортації, фільтраційні табори. Але немає таких слів, щоб передати біль матері, яка втратила новонародженого сина після обстрілу пологового відділення лікарні. Вона щойно пригортала свою дитину, називала на ім'я, годувала грудьми, вдихала її запах – і раптом російська ракета зруйнувала весь її всесвіт. І тепер її омріяна і така жадана дитина лежить у найменшій у світі труні.

Не існує напрацьованих рішень для викликів, через які ми та весь світ проходимо. Люди у різних країнах також борються за свої права та свободи у надзвичайно складних обставинах. Тому сьогодні я спробую бодай поставити правильні питання, щоб ми почали ці рішення шукати.

Перше. Як повернути значення правам людини?

Покоління, які пережили Другу світову війну, змінилися іншими. Люди почали сприймати права та свободи як даність. Навіть у розвинених демократіях набирають вагу сили, що ставлять під сумнів принципи Загальної декларації прав людини. Але права людини не виборюються раз і назавжди. Цінності сучасної цивілізації треба захищати.

Мир, прогрес та права людини нерозривно пов'язані. Держава, яка вбиває журналістів, ув'язнює активних людей чи розганяє мирні демонстрації, становить загрозу не тільки для своїх громадян. Така держава становить загрозу для всього регіону та миру у світі в цілому. Тому на системні порушення світ повинен реагувати. Права людини мають бути не менш вагомим чинником у прийнятті політичних рішень як економічна вигода чи безпека. Цей підхід потрібно застосовувати і в зовнішній політиці.

Це добре видно на прикладі Росії, яка послідовно знищувала власне громадянське суспільство. Але країни демократичного світу тривалий час закривали на це очі. Вони продовжували тиснути руку російському керівництву, будувати газопроводи та вести «business as usual». Десятиліттями російські війська вчиняли злочини у різних країнах. Але завжди лишалися безкарними. Світ належно не відреагував навіть на акт агресії та

анексію Криму, яка стала першим прецедентом у поствоєнній Європі. Росія повірила, що може робити все, що захоче.

Тепер Росія прагне зламати спротив та окупувати Україну через умисне завдання болю цивільному населенню. Російські війська цілеспрямовано знищують житлові будинки, церкви, школи, лікарні, розстрілюють евакуаційні коридори, ув'язнюють людей у фільтраційних таборах, проводять примусові депортації населення, викрадають, катують та вбивають на окупованих територіях.

Російський народ буде нести відповідальність за цю ганебну сторінку своєї історії та прагнення силоміць відродити колишню імперію.

Друге. Як почати називати речі своїми іменами?

Люди в Україні як ніхто хочуть миру. Але мир не настає, коли країна, на яку напали, складає зброю. Тоді це не мир, а окупація. Ми знаходили тіла цивільних людей на вулицях та подвір'ях їхніх будинків після звільнення Бучі. Ці люди не мали зброї взагалі.

Потрібно перестати маскувати відкладені воєнні загрози під «політичні компроміси». Демократичний світ звик до поступок диктатурам. І тому така важлива готовність українського народу протистояти російському імперіалізму. Ми не залишимо людей на окупованих територіях на смерть та тортури. Життя людей не може бути «політичним компромісом». Боротися за мир – це не піддаватися на тиск агресора, а захищати людей від його жорстокості.

У цій війні ми боремося за свободу у всіх її сенсах. І платимо за це найвищу ціну. Ми, громадяни України всіх національностей, не маємо обговорювати своє право на суверенну та незалежну українську державу і розвиток української мови та культури. Як люди, ми не маємо узгоджувати право визначати свою ідентичність та самостійно робити свій демократичний вибір. Кримські татари та інші корінні народи не мають доводити своє право вільно жити на рідній землі у Криму.

Від того, як ми боремося сьогодні, залежить якою буде Україна в майбутньому. Аби у поствоєнній країні, ми могли будувати не хиткі конструкції, а стійкі демократичні інститути. Цінності – це те, що визначає нашу поведінку не тоді, коли легко, а тоді, коли нам важко. Ми не маємо стати дзеркалом держави-агресора.

Це не війна двох держав, це війна двох систем – авторитаризму і демократії. Ми боремося за можливість будувати державу, в якій права кожної людини захищені, влада підзвітна, суди незалежні, а поліція не б'є мирні студентські демонстрації на центральній площі столиці.

Ми маємо подолати травму війни і пов'язані із нею ризики на шляху до європейської родини та утвердити вибір українського народу, визначений Революцією Гідності.

Третє. Як забезпечити мир для людей у всьому світі?

Міжнародна система миру та безпеки більше не працює. В'язень сумління, кримський татарин Сервер Мустафаєв та багато інших людей ув'язнені в російських тюрмах через свою правозахисну роботу. Ми, правозахисники, які багато років використовували право для захисту людей, не маємо жодних правових механізмів, щоб зупинити російські звірства. Тому багато хто із правозахисників були змушені із зброєю в руках захищати те, в що вони вірять. Як мій друг Максим Буткевич, який зараз у російському полоні. Він та інші українські військовополонені, а також усі затримані цивільні мають бути звільнені.

Система ООН, створена після Другої світової війни її переможцями, заклала для окремих країн невинуваті індальгенції. Якщо ми не хочемо жити в світі, де правила визначають держави із більш потужним військовим потенціалом, то це належить змінити.

Ми маємо почати реформу міжнародної системи для захисту людей від війн та авторитарних режимів. Потрібні дієві гарантії безпеки та поваги до прав людини для всіх держав та їхніх громадян, незалежно від участі у військових блоках, їхнього військового потенціалу чи економічної потужності. Права людини мають посісти у цій новій системі центральне місце.

І це завдання не тільки політиків. Політики мають спокусу уникати пошуку складних стратегій, що вимагають тривалого часу. Вони часто поводяться так, ніби глобальні виклики самі колись зникнуть. Але правда в тому, що вони тільки загострюються. Ми, люди, які хочуть жити у мирі, маємо говорити політикам, що нам потрібна нова архітектура світопорядку.

Можливо, у нас немає політичних інструментів, але в нас завжди лишається власне слово та власна позиція. Звичайні люди мають набагато більше впливу, ніж вони самі собі думають. Голос мільйонів людей у різних країнах може змінити світову історію швидше, ніж втручання ООН.

Четверте. Як забезпечити справедливість усім жертвам війни?

Диктатори бояться утвердження ідеї свободи. Тому Росія намагається переконати весь світ, що верховенство права, права людини та демократія фальшиві цінності. Бо під час війни вони нікого не захищають.

Так, право зараз не працює. Але ми віримо, що це тимчасово. Нам належить розірвати це коло безкарності та змінити підходи до правосуддя за воєнні злочини. Стійкий мир, який дає свободу від страху та відчуття перспективи, неможливий без справедливості.

Ми досі дивимося на світ через призму Нюрнберзького трибуналу, де воєнних злочинців засудили, лише коли нацистський режим впав. Але справедливість не має залежати від стійкості авторитарних режимів. Зрештою, ми живемо у новому столітті. Правосуддя не має чекати.

Нам потрібно подолати прогалину відповідальності та дати шанс на справедливість усім постраждалим людям. Коли національна система перевантажена кількістю воєнних злочинів. Коли Міжнародний кримінальний суд обмежується кількома вибраними кейсами або взагалі не має юрисдикції.

Війна перетворює людей на цифри. Ми маємо повернути імена усім жертвам воєнних злочинів. Незалежно від того, хто вони, їхнього соціального статусу, виду злочину та жорстокості, яку вони зазнали, і чи цікавиться медіа та суспільство їхньою справою. Бо життя кожної людини має значення.

Право – це жива матерія, яка постійно перебуває в розвитку. Ми маємо створити міжнародний трибунал та притягнути Путіна, Лукашенка та інших воєнних злочинців до відповідальності. Так, це сміливий крок. Але ми маємо довести, що верховенство права працює, а правосуддя існує, бодай і відкладене в часі.

П'яте. Як глобальна солідарність може стати нашою пристрасстю?

Наш світ став дуже швидким, надскладним та взаємопов'язаним. Прямо зараз люди в Ірані борються за свою свободу. Люди в Китаї опираються цифровій диктатурі. Люди в Сомалі повертають до мирного життя дітей-солдатів. Вони як ніхто відчують, що значить бути людьми та відстоювати людську гідність. Від їхнього успіху залежить і наше майбутнє. Ми відповідальні за все, що відбувається в світі.

Права людини – це про спосіб мислення, про певну парадигму сприйняття світу, яка визначає як людина думає та буде діяти. Вони втрачають значення, якщо їхній захист залишити тільки юристам та дипломатам. Тому недостатньо прийняти правильні закони чи створити формальні інституції. Цінності суспільства все-одно будуть сильніші.

Це значить, що нам потрібен новий гуманістичний рух, який буде працювати із суспільством на рівні сенсів, займатися просвітництвом, формувати масову підтримку та залучати людей до захисту прав та свобод. Цей рух має об'єднувати інтелектуалів та громадянські суспільства різних країн, адже ідеї свободи та прав людини універсальні та не мають державних кордонів.

Так ми зможемо сформулювати запит на рішення та спільно долати глобальні виклики – війни, нерівність, наступ на приватність, зміцнення авторитаризму, зміну клімату тощо. Так ми зможемо зробити цей світ більш безпечним.

Ми хочемо, щоб наші діти не були змушені проходити через війни та страждання. Ми маємо взяти відповідальність, щоб не перекладати на їхні плечі те, що мусимо зробити ми, їхні батьки. Людство має шанс подолати глобальні кризи та вийти на новий шлях світорозуміння.

Час взяти відповідальність. Ми не знаємо, скільки у нас цього часу.

І оскільки це Нобелівська премія миру під час війни, то я дозволю собі звернутися до людей у різних країнах світу із закликом до солідарності. Ви не маєте бути українцями, щоб підтримати Україну. Достатньо бути просто людиною.